

Marija Stagličić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Barokni ljetnikovac obitelji Lantana na otoku Ugljanu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

predan 4. 12. 2001.

Sažetak

Ljetnikovac plemićke obitelji Lantana na otoku Ugljanu rijedak je primjer ladanjske arhitekture na zadarskim otocima. Podignut je 1686. godine i predstavlja tip venecijanske vile s planiranim vrtom i uređenim okolišem s tipično baroknim vizurama. Ljetnikovac je kroz

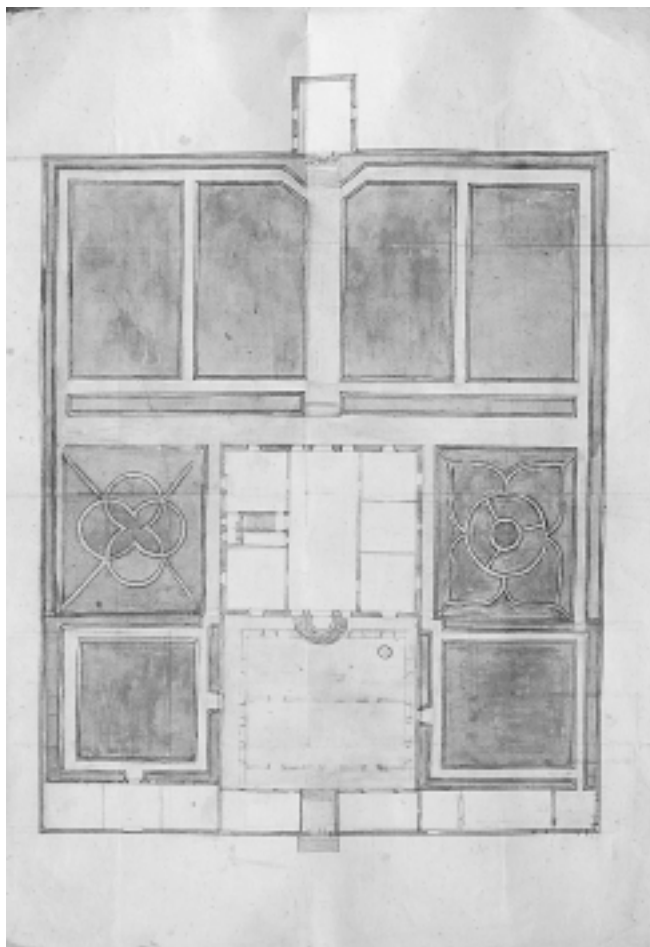
povijest imao važnu ulogu u kulturnom i političkom životu vladajućih krugova u Zadru. Bogata zbirka slika i stilskog namještaja što su pripadali dvorcu samo dijelom je sačuvana u zadarskim muzejima, a zgrada i okoliš prepušteni su propadanju.

Na zadarskom području sačuvali su se rijetki primjerci stambene arhitekture iz vremena renesanse i baroka, a nalaze se uglavnom na otocima, gdje su se zadarski plemići povlačili od turske opasnosti. Proučavanjem novovjekovne stambene arhitekture na zadarskom otočju otkriveno je nekoliko zanimljivih sklopova u Salima, te na manjim otocima Zverincu i Lavdari.¹ Sačuvano je više objekata iz 17. i 18. stoljeća, a na njima se mogu pratiti tradicionalna rješenja u kamenoj strukturi zida, oblikovanju vrata i prozora, kao i zidom zaštićenih dvorišta. Građene na selu i u prirodi, ove zgrade nisu ladanjske, nego imaju isključivo gospodarsku ili stambeno-gospodarsku funkciju.

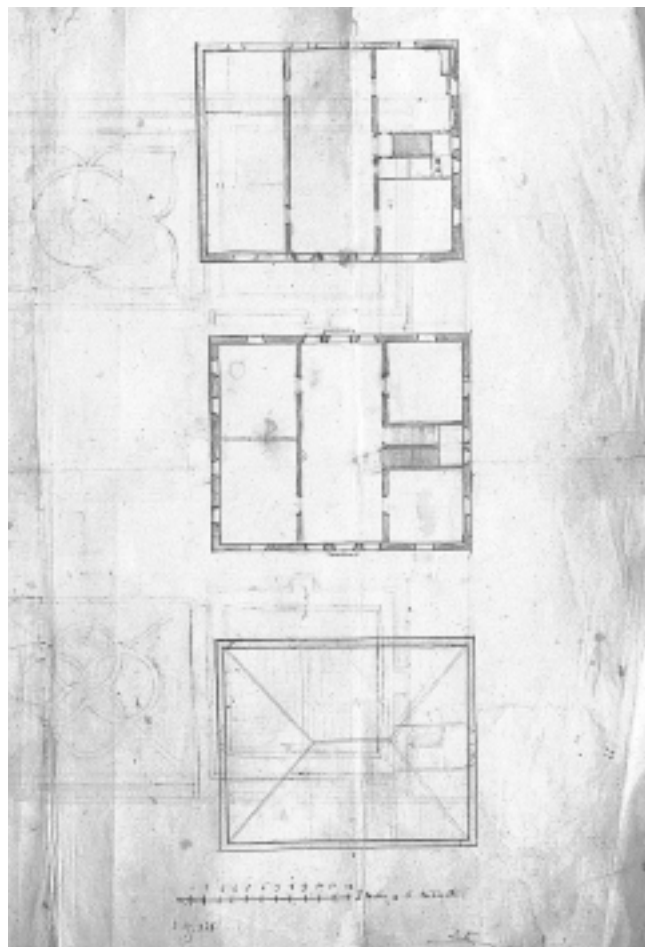
Na otoku Ugljanu sačuvan je ljetnikovac obitelji Lantana, koji je podignut oko 1686. godine.² Već i sam naziv *ljetnikovac*, koji je uvriježen među lokalnim stanovništvom, ukazuje na to da je riječ o ladanjskom sklopu. Posebnost ovoga ljetnikovca nije samo u tome što se svojom namjenom razlikuje od gospodarskih plemićkih kuća na zadarskim otocima, nego je i njegov stil, morfologija i idejna zamisao bitno različita od do sada proučavanih objekata. Ovaj ladanjski sklop zamišljen je u čistim baroknim oblicima; to je inačica venecijanske ladanjske kuće i nema tragova tradicionalne otočke arhitekture, čije karakteristike su već spomenute. Nepoznati autor svakako je iz kruga venecijanskih graditelja, što u drugoj polovini 17. st. na zadarskom području nije neobično, jer su se zahvaljujući raznim poslovima tu mogli naći brojni venecijanski majstori. Tada se upravo dovršavaju zadarske zidine prema projektima venecijanskih vojnih inženjera.³ Zbog barokizacije oltarnih prostora u srednjovjekovnim zadarskim

crkvama, koja je otpočela u 17. stoljeću, uz domaće majstore stalno su prisutna i imena venecijanskih altara i graditelja, prema čijim projektima se izrađuju oltari.⁴ Lantanin dvorac je arhitektonski spomenik, koji nema vezu s regionalnom arhitekturom niti kontinuitet s tradicionalnim izričajem, ali kao i druge »uvezene« unjettine iz vremena baroka ima svoju vrijednost u okvirima toga internacionalnog stila.

U ovom radu pokušat ćemo ukazati na posebnost i značaj Lantaninog ljetnikovca, a osobito stoga što je prepušten sustavnoj devastaciji i propadanju. Marcantonio de Lantana⁵ je navodno 1663. doselio zemljoradnike iz Italije u Sutomišćicu na otoku Ugljanu, koji su u blagom i plodnom podneblju uzgajali masline i vinovu lozu.⁶ Nedugo potom podigao je ljetnikovac na pomno isplaniranome mjestu, po uzdužnoj osi duboke i zaštićene uvale, od koje ga je odvajao prostrani i simetrično postavljeni nasad maslina i vinograda. Sama zgrada postavljena je u geometrijsko središte velikog pravokutnog vrta opasanog zidom sa sviju strana. Na zapadnoj strani smješten je svečani ulaz koji vodi u unutarnje dvorište s bunarskom krunom, a na istočnoj strani zid se prekida na mjestu gdje je podignuta kapela, koja izlazi izvan granica spomenutog pravokutnog vrta. U cijelom sklopu može se pratiti tipično barokna igra simetrija i vizura, koje se otvaraju preko vrata, prozora i vrtnih šetnica. Možemo pretpostaviti da se u Lantaninom dvorcu odvijao kulturni i politički život određenog kruga zadarskih plemića. Poznato je da je ljetnikovac do polovine 18. st. služio kao mjesto dočeka i ispraćaja generalnih providura koji su stizali iz Venecije da u Zadru preuzmu vlast nad Dalmacijom.⁷

Ljetnikovac Lantana, tlocrt zgrade i vrta (akvarel G. de Lantana, 1868.)
Lantana villa, layout of the building and garden (watercolor by G. de Lantana, 1868)

Ljetnikovac Lantana, tlocrt prizemlja, kata i krovista (akvarel G. de Lantana, 1868.)
Lantana villa, layout of the first and second floors and the attic (watercolor by G. de Lantana, 1868)

Ljetnikovac je zgrada katnica, zamišljena tako da se u tlocrtu sijeku osi simetrije dijeleći kvadrat uzdužno u tri jednaka dijela. Naglasak je na prostranom predvorju, dok su bočni dijelovi podijeljeni u tri sobe na sjevernoj strani i na dvije sobe i stubište između njih na južnoj strani. Jednak je raspored u prizemlju i na katu. Stubište je zaklonjeno vratima, što u prizemnom dijelu pridonosi cjelini i svečanosti ulaznog predvorja, u koje se ulazi kroz tipično barokni portal na zapadnom pročelju, a na začelju se kroz istovjetni portal izlazi u južni dio vrta. Kosina terena omogućila je da je zapadni portal naglašen polukružnim pristupnim stubištem, kojega nema na začeljnom portalu. Predvorje je popločano kamenim pločama, a na sjevernom zidu krasi ga prostrano, bogato ukrašeno pilo, a prostor je osvijetljen malim položenim pravokutnim prozorima, koji se još iz vremena manirizma postavljaju u visini nadvratnika. Zapadano pročelje raščlanjeno je s pet uzdužnih osi. Na prvom katu iznad ulaza nalazi se polukružni balkonski otvor ograđen tipično baroknom balustradom. Na zapadnom pročelju je monotonija otvora izbjegnuta grupiranjem triju središnjih osi nad kojima sveča-

no dominira mansardni prozor bogato ukrašen baroknom kartušom. Na začelju se ponavlja isti raspored vrata i prozora, ali ono je skromnije jer mu nedostaje prilazno stubište i mansardni prozor. Jednostavnost tlocrta, ponavljanje nizanja otvora, simetričnost rasporeda prostorija, tipični su za baroknu retoriku. Ona u svojoj jednostavnosti ne stvara zasićenje, već uz male ali bitne naglaske pridonosi baroknoj monumentalnosti zgrade.

Vrt koji okružuje ljetnikovac planiran je također u geometrijskim oblicima među kojima su šetnice. Posebno je zanimljiva poprečna šetnica koja teče uz začelje zgrade, a čija su dva suprotna kraja pružala jutarnju, odnosno popodnevu hladovinu za odmor i razgovor. Ta šetnica ujedno dijeli ljetnikovac od južnog dijela vrta, kroz koji se, opet u osi s portalima ljetnikovca, pruža pogled na kapelu posvećenu Gospi Uzašloj. Do kapele se dolazi kamenim stubištem, jer je ona podignuta izvan pravokutnika opisanog posjeda, a tako u kapelu može nesmetano ulaziti župnik, odnosno svećenik, koji se ne mora susretati s plemićkom obitelji Lantana ili njihovim uglednim gostima. Kapela je posvećena 1687. go-

Ljetnikovac Lantana, pogled na pročelje, 1993. (foto: M. Stagličić)
Lantana villa, view of the façade, 1993

dine, što se može pročitati s ploče na ulaznim vratima, koja spominje da ju je podigao Marcantonio Lantana, a posvetio nadbiskup Bernardo Florio. Kapela je građena u klesanom kamenu,⁸ a prilazi joj se preko osam stuba, pa svojim povišenim položajem ostvaruje ravnotežu sa susjednim ljetnikovcem. Pravokutnog je tlocrta, nadsvođena križnim svodom, koji zasijeca noseće zidove u gornjoj trećini njihove visine, gdje se oblikuje bogato profilirani vijenac. Nad vijencem se otvara po jedan polukružni prozor na sjevernom i južnom licu kapele. Pročelje završava zabatom, koji je omeđen jednostavnim vijencem, a na vrhu je postolje za monofornu preslicu.⁹ Zapadni portal ima jednostavnu profilaciju, a bočna vrata na južnom zidu komuniciraju s prostorom izvan ogradenog terena ljetnikovca. U unutrašnjosti kapela ima višebojni mramorni pod, a jednostavni barokni oltar podignut je na dvije stube i uvučen u plitku nišu.¹⁰ U kapeli se naziru tragovi klasicističkog oslika, a sačuvana je i posvetna nadgrobna ploča, kojoj nažalost nedostaje središnji ukras.¹¹

Devastacija ljetnikovca, koja je počela poslije Drugog svjetskog rata, potpuno je izmijenila izgled ovog arhitektonskog i s prirodom usklađenog spomenika. Izgradnja obiteljskih kuća, koja je otpočela uz baroknu šetnicu između ljetnikovca i obale, načela je i perimetralne zidove posjeda. Dvorac nije održavan pa mu drvena građa trune, a krovšte prijeti rušenjem. U ovakvom stanju ljetnikovac teško može dočarati svečane dočke generalnih providura u 17. i 18. stoljeću i dvorski ceremonijal u okružju snažne ljepote ovoga mediteranskog otoka. Stoga je zanimljiv opis u putopisu njemačke spisateljice Ide von Reinsberg–Düringsfeld, koja je Lantanin ljetnikovac posjetila 1852. godine:¹²

Ugljan je velik otok koji zatvara zadarski kanal. Na jednom njegovom visokom brdu dominira Kaštel sv. Mihovila. Ispod njega leži Sv. Eufemija (danas Sutomišćica, o. pr.) gdje stanuje conte Lantana, za kojega smo imali pismo gđe Cattani. Bilo je malo vjetra, pa smo stigli tek oko 6 sati. Mali dvorac grofa Lantane nalazi se nedaleko od obale. Kratka aleja vodi do malog dvorišta okružena zidom, par stepenica vodi u predvorje, koje na suprotnoj strani ima vrata, što vode u mali vrt. I taj je bio okružen zidovima, naokolo su visili grozdovi, doduše nezreli, a mala, bijelo okrečena kapela virila je iz bršljana. Vrt je bio prazan, isto tako i dvorište. Jedan ljubazan pas

Ljetnikovac Lantana, pogled na vrt i kapelu, 1993. (foto: M. Stagličić)
Lantana villa, view of the garden and chapel, 1993

Ljetnikovac Lantana, pogled od kapele prema zgradi ljetnikovca, 1993. (foto: M. Stagličić)
Lantana villa, view from the chapel towards the summerhouse, 1993

Ljetnikovac Lantana, predvorje prvoga kata, 1993. (foto: M. Stagličić)
Lantana villa, second floor hall, 1993

skakao je oko nas i on je bio jedino živo stvorenje, koje se moglo čuti i vidjeti. Vratili smo se u kuću, hodali po sobama dolje i gore, sve su bile otvorene, sve pune starog namještaja, starih nepoznatih slika; pune raznih prirodnih rariteta. Osjećala sam se kao u začaranoj šumi. Kad je netko zadnji put grabio vodu iz bunara? Ima li još vode u njemu? Može li još zvono u kapeli zvoniti? Jesmo li mi uopće u kući Lantana? Konačno, kad sam se već ugodno smjestila u ležaljci u spavaćoj sobi, kao da sam u svojoj, čula sam iz salona: »Signor Conte!« Conte, jedan uljudan, jednostavan čovjek srednjih godina, koji je dugo godina služio kao serdar na turskoj granici, nije bio ništa manje iznenađen od dvojice gospode, što jedna dama izlazi iz tuđe spavaće sobe. Kad smo mu dali pismo gospođe Cattani, sve mu je postalo jasno i odmah je preuzeo neočekivanu ulogu dobra domaćina i pitao nas hoćemo li ovdje prenoćiti. Kad nam je ponudio kavu, ja sam odbila zamolivši ga vode s malo vina. Nasmijali su se mojem slobodno izraženom zahtjevu i uskoro smo pili domaće hladno i malo pjenušavo vino.

Od opisanog ugođaja danas u ljetnikovcu nema ništa, a spominjane unjjetnine i namještaj većim dijelom su izgubljeni. Arhiv obitelji Lantana čuva se u Državnom arhivu u Zadru, njihovo rodoslovno stablo u ostavštini Luke Jelića, dio namještaja i slika u Muzeju grada Zadra i Zavodu za zaštitu spomenika. Portret Simeona Lantane,¹³ domaćina u citiranom opisu Ide von Düringsfeld, čuva se u Muzeju grada Zadra i do sada nije bio objavljivan. To je minijatura iz 1830. g., u tehnici akvarela, nastala na dubrovačkom području. Prikazuje dva lika, lijevo vojnika s ceduljom u ruci, a desno časnika Simeona Lantanu. Na cedulji su presitnim slovima ispisani Lantanini podaci, pa saznajemo da je službovao u Cavtatu

i Župi i da je bio u dobi od 24 godine. Posebno je fina izrada Lantaninog lica, dok su ruke i noge neproporcionalne. Lice odaje mladog crnomanjastog muškarca zaobljenih obraza, orlovskog nosa i izražajnih plavih očiju. Ima bujnu kovrčavu tamnu kosu s razdjeljkom sa strane. Lice mu je obrijano, a uokviruje ga podšišana smeđkasta brada i kratki brkovi. Na liku slijeva, uz dozu karikaturalnosti, do sitnice su citirani dijelovi odjeće i opreme tadašnje narodne straže. Likovi su smješteni u kamenitom i pustom pejzažu, a zanimljiv je i portret lovačkoga psa, kojega gospodar smiruje laganim pokretom ruke. Minijatura je izgleda izvorno bila u ovalnom okviru. Podsjeća na slične radove s prikazom portreta koji su rađeni tijekom prve polovine 19. stoljeća, u obliku ovala, s naglašenom obradom glave, ali najčešće kao poprsja ili tročvrtinski portreti.¹⁴ Možda se ovaj Lantanin portret može povezati s dubrovačkim slikarom Rafom Martinijem (1771–1846). On je tada službovao u Splitu, ali je sigurno dolazio u Dubrovnik, gdje se mogao susresti s mladim Lantanom. U to vrijeme se javlja pad kvalitete u opusu slikara, što bi opravdalo tvrdoću pokreta i izrade ruku, kao i njegovu sklonost karikaturi, dok se kvalitetna izrada lica poklapa s nekim sličnim rješenjima kod ranijih Martinijevih portreta.¹⁵

Zanimljivi su akvareli Giuseppea de Lantana¹⁶ koji amaterski ali vrlo precizno bilježe stanje ljetnikovca u drugoj polovini 19. st. Na akvarelima se vidi ljetnikovac uz očuvani okoliš, vinograde i maslinike sa šetnicom koja vodi do luke, što je sve bilo dio projekta ovog ladanjskog sklopa. Crteži iz 1868. donose hortikulturene projekte vrta čiji plan šetnica teče u biljnim, gotovo arabesknim oblicima. Ti romantičarski planovi nisu ostvareni. Postoji i tlocrt zgrade po katovima, kao i pogled na zapadno pročelje.¹⁷ U to vrijeme ljetnikovac još živi punim životom, planiraju se neka proširenja

Portret Simeona de Lantana, akvarel, 1830.
Portrait of Simeon de Lantana, watercolor, 1830

pred samom zgradom, uređuje se vrt, a održavanje zgrade je redovito. Giuseppe de Lantana je 1882. dao otući boju sa zidova u nekim sobama prizemlja da bi pronašao slikarije koje je njegov otac Marcantonio naslikao kao dječak od 12 godina. Pronašao ih je samo u jugozapadnoj sobi i pomno precrtao, a kao posebnost je zabilježio da su »freske« bile obojane »sokovima iscijedenim iz biljaka«. ¹⁸ U sačuvanim Giuseppeovim crtežima možemo prepoznati dječачku maštu, ali i moguće bilježenje događaja i života oko dvorca u vrijeme oko 1815. godine, jer se u svakodnevne poljopriv-

redne aktivnosti u maslinicima miješaju konjanici i naoružani ljudi, a u luci miruju usidrene brojne galijske galije.

Ljetnikovac Lantana danas je samo zapuštena zgrada i obrasli vrt, a nesumnjiva je bila njegova važnost ne samo za plemićku obitelj kojoj je pripadao, nego i za najuglednije slojeve zadarskog društva, kao i venecijanske političke krugove, kojima je bio sastajalište. Stoga se ovim istraživanjem želi svratiti pozornost na jedan od baroknih bisera na zadarskim otocima koji zaslužuje da ga se izvuče iz zaborava prije nego se konačno uruši.

Bilješke

- 1
M. Stagličić, *Svjetočno graditeljstvo od 16. do 18. stoljeća na Dugom otoku*, »Zadarska smotra«, 1–2, Zadar, 1993, str. 23–220.
- 2
C. F. Bianchi, *Zara cristiana II*, Zadar, 1879, str. 104. Bianchi spominje da je kapela u sklopu ljetnikovca bila podignuta 1686. god., a cijeli sklop je zacijelo građen istovremeno, prema projektu zasada nepoznatog autora. Za ovaj rad proučeni su spisi obitelji Lantana koji se čuvaju u zadarskom Državnom arhivu, ali u njima nema podataka o gradnji ljetnikovca.
- 3
 Vidi **T. Raukar**, **I. Petricioli**, **F. Švelec**, **Š. Peričić**, *Zadar pod mletačkom upravom*, Zadar, 1987, str. 535.
- 4
 Vidi: **A. Horvat**, **R. Matejčić**, **K. Prijatelj**, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982, str. 749; **G. Vio**, *Nella cerchia dei Longhena*, »Arte Veneta«, 1986, str. 227–228.
- 5
 Marcantonio de Lantana rođen je 1653. godine. Sin je Orazija de Lantana (r. 1608), a oženio se groficom Giovannom Soppe; prema rodoslovnom stablu u Arheološkome muzeju u Splitu, arhiv Luke Jelića, kutija VI/2, dalje AMS.
- 6
C. F. Bianchi, n.d., str. 104. Bianchi se poziva na pisani izvor, iako je Marcantoniju tada moglo biti samo 10 godina.
- 7
 Na istome mjestu.
- 8
 U opisu iz sredine 19. st., koji će kasnije biti spomenut, kapela je bila ožbukana.
- 9
 Zvona nema, a preslica se nedavno srušila i leži obrasla bršljanom u podnožju kapele. Sadašnji vlasnici su na njezino mjesto postavili betonsku kopiju.
- 10
 Na njemu se još 1993. g. nalazila mala oltarna pala koju je potpisala grofica Silva Borelli udana Begna, koja je kao nasljednica Lantaninih uživala posjed do Drugoga svjetskog rata.
- 11
 Ovu ploču dala je postaviti grofica Amelia Borelli u povodu smrti svoga muža Giuseppea de Lantana, 27. travnja 1898. g.
- 12
I. von Reinsberg-Düringsfeld, *Aus Dalmatien*, Prag, 1857. Citat je u hrvatskom prijevodu objavljen u knjizi **I. Petricioli**, *Stari Zadar u slici i riječi*, 1999, str. 95–96.
- 13
 Simeone de Lantana rođen je 1806. god., neoženjen, bio je Intendente Territoriale na granici s Turskom. Mlađi je brat Marcantonija (r. 1803), koji se oženio barunicom Giuseppinom Milošević. Otac im je Giuseppe (r. 1750), pukovnik, a majka Cornelia Franić; AMS.
- 14
 Usporedi Poiretove portrete iz obiteljske zbirke Definis, **C. Fisković**, *Slikar Vicko Poiret*, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji«, 11, 1959, str. 165–180. Poiret je počeo djelovati u Dalmaciji oko 1840.
- 15
 Usporedi **K. Prijatelj**, *Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884.*, Split, 1989, str. 17–21.
- 16
 Giuseppe de Lantana (1839–1898) sin je Marcantonija i Giuseppine Milošević, oženio se groficom Amelijom Borelli, bez nasljednika; AMS. Akvareli se nalaze u Državnom arhivu Zadar, spisi obitelji Lantana, sv. 25.
- 17
 Sadašnji vlasnici ljetnikovca ne dopuštaju njegovo arhitektonsko snimanje, pa su Lantanini crteži jedina dostupna arhitektonska dokumentacija.
- 18
 Usporedi **I. Kukuljević Sakcinski**, *Izjestje o putovanju po Dalmaciji*, Zagreb, 1855, str. 12. Autor bilježi da je B. Razmilović boje za slikanje svojih korala »iz različitih dalmatinskih travah sam izumio i priredio«.

Summary

Marija Stagličić

Baroque Lantana Family Villa on the Island of Ugljan

The author analyzes the baroque villa on the Island of Ugljan built by Marcantonio Lantana, an aristocrat from Zadar, in 1686. The villa has an adjoining garden whose central pathway leads to the chapel. The entire complex is situated in a deep bay, which can be approached by a footway symmetrically surrounded by vineyards and olive trees. Typically baroque sights are also present within the building which in the 18th century served as a welcoming place for Venetian officials. According to type, the villa is built in the manner of

17th century Venetian country architecture. It differs in style from the farm & country architecture of the Zadar aristocrats who built their houses during that period on the Zadar islands to serve as shelters during Turkish attacks on the city. Some of the numerous pieces of antique furniture, paintings and family portraits that had adorned the rooms of the villa were saved after WW II. The villa and the garden are no longer maintained and the surroundings are subject to devastation.